

JOGGYAKORLAT

CSORDÁS Eörs

KÉPTELENSÉG A HÁZASTÁRSI ÉLETKÖZÖSSÉG VÁLLALÁSÁRA JÁTÉKSZENVEDÉLY MIATT

I. A HÁZASSÁGOT LÉTREHOZÓ BELEEGYEZÉS; II. PSZICHIKAI OKOK; III. AZ ÉLETKÖZÖSSÉG,
MINT A HÁZASSÁG LÉNYEGES ELEME; IV. BIZONYÍTÁS.

I. A HÁZASSÁGOT LÉTREHOZÓ BELEEGYEZÉS

«A házasságot nem az együtt-hálás, hanem a beleegyezés hozza létre» (Nuptias non concubinitus, sed consensus facit. D. 57, 17, 30) – állapították meg a rómaiak. Az Egyház is ezt tanítja. «A házasságot a jogképes feleknek törvényesen kinyilvánított beleegyezése hozza létre...» (vö. CIC 1057. kán. 1. §). A beleegyezés az értelem és az akarat dolga. Ám ahhoz, hogy valóban emberi cselekedet legyen, ahhoz az is szükséges, hogy az értelem és az akarat harmonikusan együtt tudjon működni.¹ Ahol ez az együttműködés hiányzik vagy hiányos, ott nem beszélhetünk beleegyezésről. Ennek megfelelően «A házasság megkötésére képtelenek, akik pszichikai természetű okok miatt a házasság lényegi kötelezettségeit nem tudják vállalni.» (CIC 1095. kán. 3. pont). A kánon két lényeges elemet hangsúlyoz. *Pszichikai okok* teszik lehetetlenné a házasság *lényegi kötelezettségeinek* a vállalását. Természetesen ez a képtelenség nem valószínűsítendő, hanem *bizonyítandó*.

II. PSZICHIKAI OKOK

Biztos, hogy számtalan pszichikai okot lehet felsorolni, amely képtelenné teszi az embereket arra, hogy a házasság összes vagy valamely lényegi kötelezettségét vállalni tudják. Napjainkban a *droggal* kapcsolatban igen gyakran hangzik el a függőség és a szenvedély szavak. Ezeket a fogalmakat többnyire azonos értelemben használják. Valójában a függőség és a szenvedély szavak azonos dolgokat különböző oldalról közelítenek meg. A függőség a káros szokásokat inkább orvosi oldalról írja le, míg a szenvedély inkább lelki és pszichológiai oldalról közelíti meg ugyanazt a problémát. A nemzetközi egészségügyi szervezetek hivatalosan csak a függőség fogalmát használják. Ha a szenvedély meghatározásait megnézzük, gyakran fordulnak elő a kényszerű vágy, a legyőzhetetlen vágy fogalmak. „A vágy tulajdonképpen módosult érzelem. Az értelemnek csak biológiai célszerűsége-

¹ S. THOMAE AQUINATIS, *Summa Theologica*, I/II, q. I, art. 1.

ge van. [...] A vágy tartósabb és irányult érzelem, amely a gondolkodást és az akaratlagos törekvéseket is determinálja. [...] Ha a vágy dominánsan úrrá lesz feletünk (függőség), következetesen perseverál, egyéniségünkkel szoros kapcsolatba lép, gondolatainknak, cselekvéseinknek úgy szab irányt, hogy jobb belátásunk ellenére is kielégítést nyer, *szenvedélyről* beszélünk.”² Aki függőségben szenved, azaz szenvedélybeteg, már nem szabad. Nincs választási lehetősége, a kényszerűség uralja, hogy bizonyos érzelmeket, hangulatot elérjen vagy elkerülhessen. Ha ehhez hozzátesszük, hogy «A házassági beleegyezés akarati cselekedet, ...» (vö. CIC 1057. kán. 2. §), akkor nyilvánvalóvá válik, hogy a szenvedélybeteg akarati hiányában képtelen beleegyezését adni.

Mi a szenvedélybetegség? A káros szokások egy csoportját – mert az érzelmi étellel szoros összefüggésben vannak – szenvedélyeknek nevezzük. Az emberi idegrendszer szükséglete, hogy a mindennapi élet monotonijától, a gondok és kötelességek okozta feszültségektől bizonyos időre szabaduljon. A kiegyensúlyozatlan személyiség mind gyakrabban kíván a valóságtól menekülni, ismételten folyamodik valamihez, amely könnyebb, jobb hangulatot nyújt. Bizonyos számú ismétlés után ez a tevékenység automatizálódik, és kialakul a szokás, a szenvedély, azaz a szokásokra specifikus hiányérzet olyan mértéket ölt, hogy a kiegyensúlyozatlan személyiség már nem ura önmagának. Akaraterejét meghaladja az idegrendszer ismétlési kényszere.³

Felosztását tekintve nem csak bizonyos anyagok lehetnek a szenvedély tárgyai, hanem bizonyos cselekvések is. Ez utóbbiak közé tartozik a pathologikus szerencsejáték-szenvedély is. A játékszenvedélyt, vagy «pathologikus szerencsejátékot», mint egy állapotot határozhatjuk meg «amely állapotban az egyén, a játék megkezdése után elveszíti a kontrollt a játékban eltöltött idő és a játékban szereplő pénzösszeg felett, úgy hogy addig játszik, míg már nem áll több pénz a rendelkezésére, és így átmenetileg képtelenné lett tovább játszani. A szenvedély ismertetőjegyei a gyakoriság, hogy huzamos ideig tart, és nagy összegekről szól.»

Tekintettel arra, hogy a szerencsejáték-szenvedély a férfiaknál a 20 életév körül, míg a nőknél általában magasabb életkorban jelentkezik, úgy tűnik a játékszenvedély csak abban az esetben gátolja meg a házassági beleegyezést, ha felek ennél magasabb életkorban kötnek házasságot, hiszen a házasságkötésre való kihatását tekintve nyilvánvaló, hogy a szenvedélybetegségnek a házasságkötést **megelőzőnek** kell lenni, ugyanis csak ebben az esetben akadályozhatja meg a házassági beleegyezés megadását. A játékszenvedély kialakulása mögött többségében Borderline-féle személyiségi zavar húzódik meg,⁴ amely nem szerzett betegség. A betegek jellemző a bizonytalanság, zavarok a párkapcsolatban, heveség, robbanékonyság. Az irodalomban a személyiségzavar háttereként minden esetben párkapcsolat illetve családi konfliktus húzódik meg.⁵

² NYÍRÓ Gy., *Psychiatria*, Budapest 1971.² 65.

³ BARTHA L.–SZILÁGYI L. (szerk.), *Pszichológiai alapgfogalmak kis enciklopédiája*, Budapest 1966. 181.

⁴ MSD – II-R, n. 301.83; 414.

⁵ Vö. A *Rota Romana* egy Jarawan clótt 1990. június 6-án hozott ítélete.

Nem akármilyen szenvedélynek van gátló hatása a beleegyezésre. Csak akkor beszélhetünk a beleegyezést gátló szenvedélyről, ha a szenvedély **súlyos**. A játék-szenvedéllyel kapcsolatban alapvetően megkülönböztetjük az un. „lány” és „kemény” szerencsejátékokat. A „lány” szerencsejátékok közé tartoznak, amelyek kis összegű befektetést jelentenek, kis intenzitással és gyakorisággal játszzák. Ezek közé tartozik a lottó, egyes filléres alapon játszott kártyajátékok, a kockajátéknak az a változata, amikor arról döntenek, hogy ki fizeti a következő «rundot» stb. A «kemény» szerencsejátékok közé számítanak a pénzért játszott véletlen és ügyességen alapuló szerencsejátékok, mint a pénzautomaták, a kaszinó játékok (rulett, Black Jack, bakkara stb.), és a lóverseny.

A legtöbb beteges szerencsejátékos un. pénz- és szórakoztató automatákon játszanak (90-95%), közülük 50-60% a nyereményeket ismét felteszik, úgy hogy automatikusan komoly veszteségekkel kell számolniuk. A pénzjátékok nagyon felendültek az utóbbi években a kaszinókban (1974-ben 134 kaszinó volt, 2000 már 400 fölött volt a számuk).

A pathologikus szerencsejátékosoknál a végleges játékszenvedélyük alapján általában komoly negatív értelemben vett pszichoszociális változások mutathatók ki. A játékhoz való viszonyukat már úgy élik meg, hogy az nem kontrollálható és nem irányítható. A következmények úgy anyagilag, mint a társadalmi életben és a személyes életben is **súlyosak**. Tipikusak a nagy eladósodások, a munkahely elvezítése, az érdeklődési kör teljes beszűkülése, alvilági kapcsolatok és az ezzel járó elmagányosodás.

Úgy tűnik ez a személyiségi probléma nem csak megelőző, hanem **örökös** is. Törekvés arra, hogy saját erőből szabaduljon a játékfüggőségtől többnyire csak ideig-óráig sikerül. A legkritikább esetben beszélhetünk tartós sikerről. Hogy a problematikus szerencsejátékok esetében a neurotikus kialakulásról vagy szenvedélyről lehet beszélni vita tárgyát képezi a tudósok részéről. A Manual ICD-10-ben a pathologikus játszás diagnózisát így fogalmazzák meg «az impulzus kontroll zavar». Ezzel szemben a DSM IV-ben a besorolás a tárgyhoz kötött függőségről szól. Mindkét esetben azonban azt kell mondanunk, ha a beteg be is szünteti a játékot, mert nincs pénze, mert nem áll módjában játszani, ez még nem gyógyulás.

A játékszenvedélynek trianguláló szerepe van a házasságban, mint a szerető tartásának. A szenvedélyjátékos képtelen „kizárólagosan” átadni magát a másik személynek. A Rota Romana hangsúlyozza, hogy a „drogok” esetében is nem a használat, hanem a függőség — amennyiben megváltoztatja a személyiséget — az, ami a házasságot semmissé teszik.⁶

III. AZ ÉLETKÖZÖSSÉG, MINT A HÁZASSÁG LÉNYEGES ELEME

A Rota Romana egy 1979. november 23-án Pinto előtt hozott ítéletben arról olvashatunk, hogy az *életközösség* (vita communis), amelyről a II. Vatikáni Zsinat azt tanította, hogy a házasság személyi jellegét hangsúlyozza szemben a házasság

⁶ A Rota Romana egy Stankiewicz előtt 1990. február 23-án hozott ítélete idézi F. J. Scarsi tanulmányát ezzel kapcsolatban SCARSI, F.J., *I disturbi da uso di sostanze psicoattive*, in AA. VV., *Diagnosi psichiatrica e DSM-III-R. Aspetti clinici e prospettive medico-legali*, Milano 1989. 46.).

intézményes mivoltával, a házasság lényeges alkotóeleme. Ennek megfelelően a készülő Kódex sémája a CIC-1917 1086. kán. 2. §-át így egészítette ki „Ha egyik vagy mindkét fél pozitív akarati cselekedettel kizárja magát a házasságot vagy az életközösséghez való jogot [...] érvénytelenül köt házasságot.” Az indokolásban az szerepelt, hogy az *életközösség*, mint személyek közötti lényeges kapcsolati elem a házasság lényegéhez tartozik, és meg kell különböztetni az eddig a hagyomány alapján felsorolt javaktól.⁷ „Az életközösség a beleegyezés érvényességét illetően jogilag értékelhető.” (Congregatio plenaria dierum 24-27 maii 1977: *Communicationes*, 1977, p. 212). Ezért érvénytelenül szerződnek a házasulandók, ha egyik vagy mindkét fél pozitív akarati cselekedettel kizárja az életközösséghez való jogot, vagy képtelen(ek) ennek a jognak az átadására. Mindkét esetben állíthatjuk, hogy nem történt meg a házassági beleegyezés. (vö. A Rota Romana egy Bruno előtt 1990. február 23-án hozott ítélete). Nem lehet vita tárgya, hogy a házasság lényeges elemének teljesítése a házasság lényegi kötelezettsége.

IV. BIZONYÍTÁS

«A bizonyítás kötelezettsége azt terheli, aki állít valamit» (CIC1526. kán. 1. §.). Ha tehát valaki a társáról állítja, hogy játékszenvedélyben szenved, bizonyítania kell. Szakértő csak az impotencia vagy az elmebetegség esetén szükséges, ám ebben az esetben is csak akkor, ha nem nyilvánvaló dologról van szó (vö. CIC 1680. kán.). Mégis hasznos, ha a szakember szakértelmével támogatja ebben az esetben is a bírák tevékenységét.

A játékszenvedély bizonyítása aránylag könnyű. Szakemberek véleménye, hogy akkor mondható valaki pathalogikusan játékszenvedély-betegnek ha az alábbi ismertetőjegyek közül legalább 5 felismerhető a viselkedésében.

Egyenként felsorolva az ismertetőjegyeket:

- Erős önbizalom a szerencsejátékban,
- Csak növekvő kockázattal érhető el a kívánt izgalom,
- Sikertelen kontroll- és lemondási kísérletek,
- Ha nem tud játszani, ez nyugtalansághoz, ingerültséghez vezet;
- Játszani, hogy megszabaduljon a problémáitól vagy negatív hangulattól;
- Hogy a veszteségeket gyorsan visszanyerje;
- Családtagoknak és másoknak is hazudnak, hogy a veszteségek mértékét el-tussolják;
- A játékok fedezetéhez meg nem engedett módon jutnak
- A kapcsolatok és a munkaviszony veszélyeztetése a játék miatt
- A játékos mások pénzádományára hagyatkozik.

Az említett 5 ismertetőjegyet a tényekkel kapcsolatban kell bemutatni és tanukkal, esetleg dokumentumokkal igazolni.

⁷ *Communicationes* 9 (1977) 374-375.